

Kompetencje biegłego sądowego w polskim procesie karnym

Joanna Dzierżanowska

Doktor nauk prawnych, asystent w Katedrze Postępowania Karnego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół prawa dowodowego i ekspertyzy sądowej, a zwłaszcza problematyki dowodów naukowych, teorii opiniowania i dowodu z opinii biegłego; współautorka komentarza problemowego Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym, 2016.

✉ jdzier@kul.pl

<https://orcid.org/000-0002-3453-5949>

Qualifications of an Expert Witness in Polish Criminal Procedure

The paper focuses on issues related to the appointment of expert witnesses and in particular to verification of the qualifications of candidates for experts, allowing the selection of people with highest professional qualifications, who have specific experience in the area concerned and also proper ethical predispositions. The study draws attention to significant deficiencies in the regulations in force in this matter and indicates the need for statutorily specified procedure for the appointment of expert witnesses.

Słowa kluczowe: biegły sądowy, jakość opinii, etyka biegłego

Key words: expert witness; quality on an expert's opinion; expert witness ethics

<https://doi.org/10.32082/fp.vli151.66>

1. Wprowadzenie

Trudno mówić o sprawnym i skutecznie funkcjonującym wymiarze sprawiedliwości bez zapewnienia harmonijnego współdziałania organów procesowych z biegłymi. Współpraca ta powinna opierać się na systemie, który zapewniłby właściwy wybór i powołanie eksperta o najwyższych kwalifikacjach, gwarantującego wydanie opinii bazującej na wysokich naukowych standardach. Obowiązujące regulacje niestety nie wprowadzają sprawnych narzędzi do merytorycznej oceny kompetencji osób zgłaszających się do wykonywania tej funkcji. Aktualny

model powoływania biegłych w polskim procesie karnym, zarówno indywidualnych, jak i instytucjonalnych, jest niefunkcjonalny i zbyt liberalny, albowiem pozwala na utrzymywanie na listach biegłych sądowych osób, które nie podnoszą swoich kwalifikacji lub nie zostało zweryfikowane ich merytoryczne przygotowanie do opiniowania. Stąd też należy podzielić pogląd, iż nie zawsze wpisanie na listę biegłych sądowych będzie gwarantowało, że biegły wyda opinię zgodną z najwyższymi standardami nauki¹.

1 S. Waltoś, *Opinie biegłych – na ostrym zakręcie w polskim procesie karnym*

Kwestie związane z kompetencjami biegłych sądowych są od wielu lat przedmiotem dyskusji, a rzetelność procesu weryfikacji wymogów stawianych kandydatom do tej funkcji jest określana jako najważniejszy problem związany z funkcjonowaniem instytucji biegłych². Obecnego stanu rzeczy nie poprawia brak regulacji o randze ustawy. Od wielu lat prowadzone są prace nad wprowadzeniem ustawy o biegłych sądowych, ale do tej pory zamierzenia te nie zostały zrealizowane. Wykonane porównania projektów przygotowanych w latach 2006–2014 wskazują niestety na stopniowe obniżanie poziomu wymagań w stosunku do biegłych sądowych³. Ministerstwo Sprawiedliwości zapowiadało prace nad projektem ustawy o biegłych sądowych już w 2016 r., informując, że będzie ona uwzględniać kwestie powoływania i weryfikacji kompetencji biegłych, aby zapewnić dostęp do ekspertów o najwyższych kwalifikacjach merytorycznych i etycznych⁴. Wyznacznikiem spełniania tych wysokich standardów ma być nie tylko posiadanie gruntownej wiedzy w danej dziedzinie opiniowania, ale i konieczność podnoszenia i uzupełniania swoich kwalifikacji. Obecnie prowadzone są nadal prace analityczno-koncepcyjne⁵.

W niniejszym opracowaniu przedstawiono zagadnienia związane z kompetencjami do pełnienia funkcji biegłego sądowego w procesie karnym. Wskazano na obowiązujący model weryfikacji kompetencji kandydatów na biegłych, zwracając przy tym uwagę na jego istotne braki oraz konieczność ustawowego określenia procedury ustanawiania biegłych sądowych, która pozwoli na wybór osób o najwyższych kwalifikacjach zawodowych, mających doświadczenie w danej dziedzinie i posiadających predyspozycje etyczne. Artykuł prezentuje również istniejące już wewnętrzne regulacje, dotyczące potwierdzania kompetencji do wykonywania opinii przez biegłych zatrudnionych w laboratoriach państwowych oraz podkreśla, jak istotne znaczenie mają kwalifikacje etyczne biegłego.

2. Weryfikacja kompetencji biegłych sądowych

Zgodnie z art. 193 § 1 k.p.k.⁶ potrzeba zasięgnięcia opinii biegłego zachodzi, gdy stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga posiadania wiadomości specjalnych. W piśmiennictwie wskazuje się, że biegły jest narzędziem, bez użycia którego nie byłoby możliwe poznanie pewnych wycinków rzeczywistości, wymagających posiadania wiadomości specjalnych, a organ procesowy jako podmiot poznający powinien zgodnie z art. 193 § 1 k.p.k. uzyskać opinię biegłego lub odpowiedniej placówki opiniującej⁷. Kodeks postępowania karnego nie precyzuje terminu „wiadomości specjalne”. Mogą to być informacje specjalistyczne z różnych dziedzin nauki, sztuki, techniki lub rzemiosła, wykraczające poza dostępną wiedzę ogólną lub prawniczą⁸, a także pozwalające w ramach ekspertyzy na przeprowadzenie określonych rygorami naukowymi i prawnymi specjalistycznych badań, krytycznej oceny ich wyników i doko-

(w:) J. Czapska, A. Okrasa (red.), *Bezpieczeństwo – policja – kryminalistyka. W poszukiwaniu wiedzy przydatnej w praktyce*, Kraków 2015, s. 33.

2 B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, *Biegli sądowi w Polsce*, Warszawa 2014, s. 16 i n., https://beta.hfhr.pl/wp-content/uploads/2015/10/HFPC_PRB_biegli-sa%CC%A8dowi_w_pol-sce.pdf (dostęp 3.01.2019).

3 K. Knoppek, E. Jaśkiewicz, *Ocena projektu ustawy o biegłych sądowych – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 2, s. 173 i n.; P. Rybicki, *Kompetencje biegłych sądowych – narzędzia oceny, ocena narzędzi*, „Krajowa Rada Sądownictwa” 2015, nr 3, s. 35–44.

4 A. Łukaszewicz, *Projekt ustawy o biegłych sądowych jest gotowy*, „Rzeczpospolita” z dnia 12 września 2016 r.

5 Ministerstwo Sprawiedliwości dnia 21 grudnia 2018 r. wysłało, do m.in. kierowników katedr kryminalistyki, projekt ustawy o biegłych sądowych do konsultacji i oceny, wskazując, że projekt jest elementem prowadzonych prac koncepcyjnych nad nowymi regulacjami z zakresu funkcjonowania biegłych sądowych. Zob. P. Rojek-Socha, *Biegli nadal problemem sądów – konieczne zmiany*, <https://prawo.pl> (dostęp 3.01.2019); K. Wójtowicz-Garczarz, *O projekcie ustawy o biegłych sądowych*, „Rzeczpospolita” z dnia 17 lutego 2019 r.

6 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1987), dalej k.p.k.

7 T. Widła, *Metodyka ekspertyzy* (w:) J. Wójcikiewicz (red.), *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2007, s. 25.

8 D. Gruszecka, *Komentarz do art. 193 Kodeksu postępowania karnego*, stan prawny na luty 2019 r. (w:) J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis/el.

niania ich interpretacji dla toczącego się postępowania⁹. Biegły powinien spełniać odpowiednio wysokie wymagania, określane przez doktrynę kompetencjami, na które składają się: zdobyta wiedza specjalna połączona z umiejętnościami praktycznymi, znajomość odpowiednich zasad postępowania, potrzeba kontroli własnej biegłości z określonej dziedziny opiniowania oraz dążenie do rozwoju zawodowego¹⁰.

Weryfikacja kompetencji biegłych sądowych wykonywana jest zgodnie z uregulowaniami zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 2005 r. w sprawie biegłych sądowych¹¹. Zgodnie z § 1 ust. 1 rozporządzenia biegłych sądowych ustanawia prezes sądu okręgowego. Rozporządzenie określa formalne przesłanki wpisu na listę biegłych sądowych¹², które zgodnie z § 12 ust. 1 obejmują: korzystanie z pełni praw cywilnych i obywatelskich, ukończenie 25 roku życia, posiadanie teoretycznych i praktycznych wiadomości specjalnych w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla

której biegły ma być ustanowiony, dawanie rękopisami należytego wykonywania obowiązków biegłego oraz zgodę na ustanowienie biegłym. Ocena, czy posiadanie wiadomości specjalnych zostało należycie wykazane za pomocą dokumentów lub innych dowodów, należy do prezesa sądu okręgowego (§ 12 ust. 2 rozporządzenia). Omawiana regulacja zobowiązuje prezesa sądu okręgowego do zasięgnięcia opinii zakładu pracy, jeśli kandydat na biegłego pozostaje w stosunku zatrudnienia lub organizacji zawodowej, do której należy, w przypadku wykonywania przez niego wolnego zawodu (§ 3 ust. 1 i 2 rozporządzenia).

Odnotować należy, że wskazane wytyczne co do weryfikacji kompetencji kandydatów na biegłych ukształtowały model niepełny i nieefektywny. Obowiązujące uregulowania niestety nie przewidują skutecznych narzędzi do sprawdzenia oceny kompetencji osób zgłaszających się do wykonywania tej funkcji. Problematyczne wydaje się prawidłowe zweryfikowanie posiadania odpowiednich kwalifikacji, które ma przeprowadzić prezes sądu okręgowego, jeśli weźmie się pod uwagę, jak obszerne jest zakres wiadomości specjalnych, obejmujących wiedzę teoretyczną i praktyczną z różnych szczegółowych dyscyplin. Wolne tempo prac nad ustawą o biegłych powoduje, że nadal ustanawianie biegłych sądowych jest procedurą niefunkcjonalną, zawierającą istotne braki. W przeprowadzonych przez Najwyższą Izbę Kontroli badaniach ankietowych wśród sędziów, prokuratorów i biegłych, 75% ankietowanych osób potwierdziło, że „(...) obecny model weryfikacji kandydatów na biegłych sądowych nie gwarantuje w żadnym stopniu lub zapewnia tylko w niewielkim, ustanawianie biegłymi osób o wysokich kwalifikacjach w danej specjalności”¹³.

Niewątpliwie najtrudniejszym zadaniem prezesa sądu okręgowego jest ocena poziomu wiedzy kandydata, a w szczególności jego umiejętności praktycznych potrzebnych do wydawania opinii. Wyniki przeprowadzonych wśród 15 prezesów sądów okręgowych ankiet, co do kryteriów według których oceniają złożone przez kandydatów dokumenty, uznając je za wystarczające do potwierdzenia posiadania wiadomości specjalnych, wskazują, że dokumentacja oceniana jest zasadniczo

9 J. Widacki (red.), *Kryminalistyka*, Warszawa 2012, s. 185.

10 M. Skorecki, *Proces harmonizacji standardów opiniowania biegłych sądowych w Polsce i Unii Europejskiej*, „Przegląd Policyjny” 2008, nr 3(91), s. 229.

11 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz.U., nr 15, poz. 133), dalej „rozporządzenie”.

12 W praktyce odczuwalny jest brak jednolitego określenia dziedzin opiniowania i specjalizacji biegłych. Również zakres danych na temat biegłych zamieszczony na poszczególnych listach bywa różny. Z tego względu zasadnym jest postulat określenia jednolitych zasad prowadzenia list biegłych sądowych oraz uporządkowania zakresu danych dotyczących ekspertów. Niezbędna jest jasna kategoryzacja poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła i innych umiejętności, co w efekcie zlikwiduje dowolność w formułowaniu i przyporządkowywaniu specjalności poszczególnym biegłym. Ministerstwo Sprawiedliwości w 2014 r. opracowało zestawienie 156 podstawowych dziedzin i specjalności, w ramach których ustanawiani powinni być biegli sądowi. Lista wyróżnionych dziedzin nie została jednak zalecona sądom do stosowania (zob. *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 21.07.2105 r., s. 22, <https://nik.gov.pl> (dostęp 3.01.2019); B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, *Biegli sądowi...*, s. 19 i n.).

13 *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości...*, dz. cyt., s. 25.

pod kątem kompletności zgodnej z wymaganiami określonymi w rozporządzeniu, ocena często ma charakter uznaniowy, jest dokonywana indywidualnie i nie można wyodrębnić jej stałych kryteriów¹⁴. Jeden z prezesów wskazał, że bierze pod uwagę opinie organów wymiaru sprawiedliwości na temat współpracy z biegłym. Również z jednej ankiety uzyskano informację, że w sytuacji przedłużania kadencji biegłemu, wymagane jest przedstawienie zaświadczenia o doskonaleniu umiejętności zawodowych¹⁵.

Słusznym jest pogląd, że prezes sądu okręgowego nie jest w stanie samodzielnie ocenić wiedzy posiadanej przez kandydata na biegłego, jeśli nie skorzysta z pomocy specjalistów z danej dziedziny opiniowania¹⁶.

w której składzie powinna znaleźć się odpowiednia liczba (minimum dwóch) ekspertów opiniujących w dziedzinie, w której ma zostać ustanowiony biegły. Sprawdzenie stanu wiedzy kandydata na biegłego sądowego mogłoby mieć formę egzaminu komisyjnego, przeprowadzonego pod kierunkiem prezesa sądu okręgowego. Zakres merytoryczny egzaminu powinien uwzględniać nie tylko wiedzę i umiejętności praktyczne kandydata, ale również wiadomości obejmujące sporządzanie opinii oraz regulacje dotyczące funkcjonowania biegłych w postępowaniu sądowym.

Na uwagę i uznanie zasługuje wypracowany przez Prezesa Sądu Okręgowego w Poznaniu sposób weryfikacji umiejętności praktycznych kandydatów na bie-

Wolne tempo prac nad ustawą o biegłych powoduje, że nadal ustanawianie biegłych sądowych jest procedurą niefunkcjonalną, zawierającą istotne braki.

Ocena merytorycznych kompetencji, przeprowadzona wspólnie z praktykami wykonującymi ekspertyzy, stanowiłaby dla niego istotne wsparcie w procesie weryfikacji kompetencji kandydata i ustanawiania go biegłym sądowym¹⁷. Zadanie to mogłaby realizować powołana przez prezesa sądu okręgowego komisja,

głych sądowych. Praktyka ta wskazuje pięć sposobów realnego sprawdzenia poziomu wiedzy i umiejętności praktycznych, które stosowane są samodzielnie lub w połączeniu ze sobą, a należą do nich: przedłożenie świadectwa uprawniającego do wydawania opinii w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych, pisemny pozytywny wywiad przeprowadzony u organów postępowania przygotowawczego oraz w sądach, pisemna rekomendacja prowadzących postępowanie przygotowawcze lub sądowe, pisemna pozytywna opinia innego biegłego, pisemna pozytywna opinia stowarzyszeń rzeczoznawców w danej specjalności¹⁸.

Nie ulega wątpliwości, że weryfikacja kompetencji biegłego powinna obejmować potrzebę wprowadzenia systemu oceny zgodności, obejmującego dobrowolne poddawanie się ocenie i potwierdzaniu kompetencji przez uprawnione podmioty¹⁹. Biegły powinien uzupełniać wiedzę z reprezentowanej przez siebie

14 *Ocena kompetencji biegłych sądowych. Oczekiwania i rekomendacje*, raport w ramach projektu „Forensic Watch”, Wyd. Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015, s. 69–70, <https://forensicwatch.pl> (dostęp 3.01.2019).

15 Tamże.

16 M. Hrehorowicz, *Weryfikacja kwalifikacji kandydatów na biegłych sądowych z dziedziny kryminalistyki na przykładzie analizy danych dotyczących biegłych sądowych wpisanych na listę prowadzoną przez Prezesa Sądu Okręgowego w Poznaniu*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, z. 1, s. 181.

17 *Twinning Light Project: „Strengthening the Polish Justice System” (PL/06/IB/JH/02/TL)*, *Manual (sub-activity 2.1)*, s. 3 I n., https://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/ue_koop/Manual_Polen_pl.pdf (dostęp 3.01.2019).

18 M. Hrehorowicz, *Weryfikacja kwalifikacji...*, dz. cyt., s. 186–187.

19 *Ocena kompetencji biegłych sądowych...*, dz. cyt., s. 89–90.

dziedziny, dbać o rozwój naukowy i techniczny oraz brać udział w szkoleniach, kursach, seminariach itp. zarówno z dziedziny, w której opiniuje, jak i uregulowań prawnych dotyczących biegłego i wydawania opinii. Słusznym jest także postulat wprowadzenia procesu tzw. recertyfikacji, czyli sprawdzania w regularnych odstępach czasu jakości wydawanych opinii. Istotna w tym względzie byłaby ocena opinii biegłych przeprowadzona przez organ procesowy zlecający opinię²⁰.

formalnych, do których należą m.in.: ukończone studia psychologiczne, wiedza z zakresu ekspertyzy psychologicznej i roli biegłego, wiedza i doświadczenie kandydata z wybranego działu psychologii sądowej oraz zaliczony egzamin, który kandydat zdaje przed komisją egzaminacyjną (w skład komisji wchodzi członkowie PTP oraz sędzia lub prokurator).

Wobec przedstawionych w tej części opracowania kwestii, uprawnionym jest wskazanie obszarów

Nie ulega wątpliwości, że weryfikacja kompetencji biegłego powinna obejmować potrzebę wprowadzenia systemu oceny zgodności, obejmującego dobrowolne poddawanie się ocenie i potwierdzeniu kompetencji przez uprawnione podmioty.

Warto odnotować, że do właściwej oceny kompetencji biegłego znacząco może przyczynić się występująca w praktyce możliwość wystawienia przez organizacje zawodowe tzw. rekomendacji. Postępowanie rekomendacyjne stanowi profesjonalną i merytoryczną weryfikację kompetencji zawodowych kandydatów na biegłych oraz umożliwia specjalistyczne szkolenia przygotowujące do opiniowania. System rekomendacji wprowadziło np. Polskie Towarzystwo Psychologiczne, a lista rekomendowanych biegłych jest aktualizowana na stronie internetowej PTP²¹. Zarząd Główny PTP w 2002 r. określił szczegółowe warunki przyznawania rekomendacji psychologom ubiegającym się o pełnienie funkcji biegłych sądowych²². Uzyskanie rekomendacji jest możliwe po spełnieniu określonych wymogów

objmujących kompetencje merytoryczne kandydata, które wymagają jak najszybszego doprecyzowania w przygotowywanej ustawie o biegłych sądowych: posiadanie wyższego wykształcenia w danej dziedzinie oraz związek wykształcenia ze specjalnością, w jakiej biegły ma opiniować, posiadanie niezbędnej merytorycznej wiedzy w danej dziedzinie, posiadanie doświadczenia zawodowego związanego ze swoją specjalizacją, wskazanie stosowanej metodyki badań oraz wykazu literatury przedmiotu, na której jest ona oparta, przygotowanie projektu opinii z danej dziedziny, ocena dotychczas wydanych opinii ze standardami przyjętymi w danej dziedzinie, doksztalcanie się w ramach swojej dziedziny opiniowania oraz udział w szkoleniach dotyczących wiedzy o postępowaniach sądowych w zakresie potrzebnym do wykonywania funkcji biegłego.

²⁰ Tamże.

²¹ <https://ptp.org.pl> (dostęp 3.01.2019).

²² *Warunki przyznawania rekomendacji Polskiego Towarzystwa Psychologicznego psychologom ubiegającym się o pełnienie funkcji biegłych sądowych*, zatwierdzone przez Zarząd Główny PTP w dniu 20 marca 2002 r., <https://ptp.org.pl> (dostęp 3.01.2019).

3. Potwierdzenie kompetencji biegłych w laboratoriach państwowych

Spójny proces kształcenia oraz potwierdzania kompetencji do wykonywania ekspertyz przez swoich pracowników wprowadziły w formie wewnętrznych

regulacji np.: policyjne laboratoria kryminalistyczne²³, Laboratorium Kryminalistyczne ABW²⁴, Laboratorium Kryminalistyczne Straży Granicznej²⁵ oraz Instytut Ekspertyz Sądowych w Krakowie²⁶. Wskazane laboratoria państwowe opracowały system sformalizowanych kryteriów, jakie należy spełnić, aby zostać biegłym. Składają się one na określoną przepisami procedurę potwierdzania kwalifikacji eksperckich. Każda ze

warunkiem zakwalifikowania do procesu kształcenia jest odpowiedni staż zawodowy, posiadanie wyższego wykształcenia oraz legitymowanie się teoretycznymi i praktycznymi wiadomościami specjalnymi w danej dziedzinie nauki. Przyjęty model kształcenia zakłada, że cały proces prowadzący do nadania uprawnień biegłego trwa do kilku lat. Na całe postępowanie wyznaczony zostaje opiekun – biegły, który nadzoruje proces

Wprowadzenie wewnętrznego systemu weryfikacji kompetencji przez wskazane laboratoria państwowe należy ocenić pozytywnie, szczególnie wobec braku systemowych rozwiązań dotyczących obszaru funkcjonowania biegłych w wymiarze sprawiedliwości.

wskazanych wyżej instytucji nadanie uprawnień biegłego rozpoczyna od postępowania kwalifikacyjnego, które sprawdza predyspozycje kandydata do pełnienia funkcji biegłego z danej specjalności. Niezbędnym

kształcenia i na bieżąco ocenia postępy kandydata na biegłego. Niezbędnymi wymaganiami, które należy spełnić w trakcie omawianej procedury są: współuczestniczenie w przygotowaniu określonej liczby opinii z zakresu dziedziny, w której kandydat ma zostać biegłym, przygotowanie wyznaczonej liczby projektów opinii z zakresu danej specjalności, odbycie praktyki zawodowej w innym laboratorium nauk sądowych, uczestniczenie w rozprawie sądowej i ewentualnie innych czynnościach procesowych, nabycie wiedzy o postępowaniach sądowych w zakresie niezbędnym do wydawania opinii oraz znajomość zasad etyki biegłego.

Postępowanie kończy egzamin certyfikacyjny, który przeprowadza komisja. W jej skład wchodzi: przełożeni i opiekun kandydata, eksperci z dziedziny, w której kandydat ma zostać ustanowiony biegłym oraz przedstawiciele praktyki wymiaru sprawiedliwości. Egzamin końcowy dotyczy dziedziny, w zakresie której kandydat ubiega się o nadanie uprawnień i składa się z części teoretycznej oraz praktycznej. Obejmuje zaprezentowanie określonej liczby opinii oraz odpowiedzi na zadawane przez komisję pytania merytoryczne. Pozytywny wynik egzaminu decyduje o ustanowieniu biegłym.

23 Zarządzenie nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 stycznia 2014 r. w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych (Dz.Urz. KGP 2014, poz. 7).

24 Zarządzenie Nr 52 Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego z dnia 31 grudnia 2014 r. w sprawie Centralnej Ewidencji Ekspertów Opiniujących Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz określenia warunków niezbędnych do uzyskania wpisu do tej ewidencji (Dz.Urz. ABW z 2014 r., poz. 41).

25 Zarządzenie Nr 114 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 16 listopada 2016 r. w sprawie trybu nadawania i weryfikacji uprawnień do wykonywania opinii kryminalistycznych w Straży Granicznej oraz sposobu i formy prowadzenia Rejestru Certyfikatów oraz Rejestru Ekspertów Kryminalistyki Straży Granicznej (Dz.Urz. KGSG z 2016 r., poz. 106).

26 Zarządzenie nr 1/2017 Dyrektora IES z dnia 30 stycznia 2017 r. w sprawie ustanawiania biegłych Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie (treść zarządzenia została udostępniona autorce przez Instytut).

Warto podkreślić, że biegły zatrudniony w państwowym laboratorium kryminalistycznym jest poddawany okresowej ocenie, a w przypadku uzasadnionych wątpliwości dotyczących kompetencji biegłego powołuje się komisję weryfikacyjną, która ma ocenić jego kwalifikacje i praktyczne umiejętności w zakresie posiadanych uprawnień. Wprowadzono również obowiązkowy udział w szkoleniach dla biegłych z właściwych im dyscyplin i specjalności, które ma obowią-

zgodnie z przyjętym kodeksem postępowania²⁷. Polscy biegli nie posiadają spójnego i jednolitego zbioru zasad etycznych, a pełniąc swoją funkcję kierują się zasadami etyki zawodowej, regułami częściowo wzorowanymi na zasadach etyki sędziowskiej (wskazywane najważniejsze wartości z punktu widzenia zadań biegłego to: bezstronność, prawość i uczciwość, kompetencja i staranność), czy zasadami deontologii badań naukowych²⁸.

Kwestii związanych z kompetencjami biegłego nie sposób analizować w oderwaniu od wartości, na jakich powinien opierać się biegły i standardów jego właściwego postępowania.

zek zapewnić kierownik właściwej merytorycznie jednostki organizacyjnej.

Wprowadzenie wewnętrznego systemu weryfikacji kompetencji przez wskazane laboratoria państwowe należy ocenić pozytywnie, szczególnie wobec braku systemowych rozwiązań dotyczących obszaru funkcjonowania biegłych w wymiarze sprawiedliwości. Obowiązujący we wskazanych laboratoriach model ustanawiania i weryfikacji kompetencji umożliwia merytoryczną i profesjonalną ocenę wiedzy i umiejętności praktycznych kandydatów na biegłych, kształtowania właściwych zasad postępowania i podnoszenia kwalifikacji.

4. Etyka biegłego

Kwestii związanych z kompetencjami biegłego nie sposób analizować w oderwaniu od wartości, na jakich powinien opierać się biegły i standardów jego właściwego postępowania. Za słuszny należy uznać pogląd, iż kompetencje eksperta są połączeniem wiedzy, umiejętności praktycznych, a także właściwych zachowań i postaw składających się na etykę zawodową, a biegły nie jest biegłym kompetentnym, jeśli nie prezentuje profesjonalnej postawy i nie pracuje

Na potrzebę kodyfikowania zasad etyki biegłego oraz wprowadzenia obowiązkowych szkoleń w tym zakresie wskazują opracowane w Polsce raporty podejmujące tematykę funkcjonowania biegłych sądowych w wymiarze sprawiedliwości²⁹. Słusznie podkreślono, że obowiązujące Rozporządzenie nie stawia wymogu „nieskazitelności charakteru” eksperta, a jedynym kryterium odnoszącym się do predyspozycji etycznych jest „dawanie rękopmi należytego wykonywania obowiąz-

27 T. Widła, *Główne kryteria oceny dowodu z opinii biegłego* (w:) J. Konieczny (red.), *Materiały VIII Sympozjum Metodologii Kryminalistyki i Nauk Pokrewnych*, Katowice 1988, s. 91 i n.; I. Kopp, *Kompetencje biegłego* (w:) *Biegły w sądzie*, IES Kraków, 2005, s. 14; M. Skorecki, *Proces harmonizacji standardów...*, dz. cyt., s. 229.

28 P. Girdwoyń, *Opinia biegłego w sprawach karnych w europejskim systemie prawnym. Perspektywy harmonizacji*, Warszawa 2011, s. 125 i n.

29 *Twinning Light Project: „Strengthening the Polish Justice System”...*, dz. cyt., s. 43; B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, *Biegli sądowi...*, dz. cyt., s. 43; *Kompetencje biegłych sądowych – oczekiwania i kryteria oceny. Przegląd rozwiązań stosowanych w różnych państwach i systemach prawnych*, raport w ramach projektu „Forensic Watch” (2014–2015), s. 37, <https://forensicwatch.pl> (dostęp 3.01.2019).

ków biegłego” oraz treść ślubowania zobowiązująca do opiniowania z „całą sumiennością i bezstronnością”³⁰.

W literaturze wskazuje się, że pojęcie „rękojmi należytego wykonywania obowiązków biegłego” należy interpretować jako gwarancję najwyższej jakości usług, sumienności oraz odpowiedzialności za własne działania³¹. Judykatura przyjmuje, że jest to „całość cech, zdarzeń i okoliczności dotyczących osoby biegłego sądowego, składających się na jego wizerunek jako osoby zaufania publicznego. Na wizerunek osoby zaufania publicznego składają się takie cechy charakteru jak: szlachetność, prawość, sumiennność i bezstronność łącznie”³². Naczelny Sąd Administracyjny podkreśla, że to kryterium ma zagwarantować odpowiedni poziom moralny i zawodowy biegłego sądowego, a ocena przyszłych zachowań kandydata na biegłego powinna opierać się na prezentowanej postawie etycznej i moralnej oraz sposobie wykonywania dotychczasowej pracy³³. Wskazana w orzecznictwie wykładnia pojęcia „rękojmi należytego wykonywania obowiązków biegłego” odnosi się do cech związanych z systemem wartości biegłego, stawiając tym samym wysoko poprzeczkę dla kandydatów na biegłych sądowych. Spełnienie określonych przez judykaturę oczekiwań służyć ma nadrzędnemu celowi, jakim jest ustanowienie eksperta spełniającego najwyższe standardy w zakresie posiadanych kompetencji.

Zaznaczyć należy, że jeden ze sporządzonych raportów wyodrębnił następujące szczegółowe kwestie, które powinny znaleźć się w przyszłym polskim kodeksie etyki biegłego: obiektywizm i bezstronność, nienaganne zachowywanie się w życiu zawodowym i prywatnym, obrona honoru i reputacji swej grupy zawodowej, staranna i sumienna praca, zachowanie poufności, dokształcanie się, dochowywanie wyzna-

czonych terminów, dogłębna weryfikacji swych kompetencji merytorycznych, informowanie o powodach mogących mieć wpływ na stronniczość biegłego, działalność na własną odpowiedzialność, przestrzeganie zasad gospodarności i ekonomii procesu, informowanie o kolizji interesów, koleżeńskie zachowanie wobec innych biegłych, zakaz udziału bądź współdziałania w czynnościach kontrowersyjnych, sprzecznych z obyczajem lub ustawą, zakaz przyjmowania korzyści w związku z wykonywaniem czynności biegłego, zakaz reklamy sprzecznej z wizerunkiem grupy zawodowej i dobrymi obyczajami oraz zakaz niemerytorycznej lub osobistej krytyki innych biegłych³⁴.

Tematyką zasad postępowania biegłych sądowych zajął się również Europejski Instytut Biegłych Sądowych (ang. *European Expertise and Expert Institute*) we współpracy z Komisją Europejską. Efektem prac jest powstanie „Przewodnika dobrych praktyk w cywilnej ekspertyzie sądowej w Unii Europejskiej” (ang. *Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union*)³⁵, który w sekcji II odnosi się do etyki biegłego. Przewodnik podkreśla w pkt 7.6, że reguły etyczne biegłego europejskiego powinny obejmować główne zasady, na których oparta jest legalność działań i autorytet biegłego: kompetencję, uczciwość, obiektywizm, lojalność, niezależność i bezstronność. Wskazuje także na potrzebę spisania zasad etycznych biegłych europejskich w Kodeksie Etyki (pkt 7.10 Przewodnika), a w aneksie prezentuje propozycję brzmienia „Kodeksu Etyki Europejskich Biegłych Sądowych” (ang. *Code of Ethics of European Judicial Experts*)³⁶. Treść kodeksu zasługuje na odrębne i szczegółowe omówienie, warto jednak podkreślić, że zaproponowana regulacja określa obowiązki wszystkich biegłych sądowych, którzy przedstawiają swoje opinie w sądzie, niezależnie od sposobu ich powołania oraz wskazuje m.in. na: zasady odnoszące się do osoby

30 B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, *Biegli sądowi...*, dz. cyt., s. 33–35.

31 M. Skorecki, *Etyczne podstawy działania biegłych* (w:) J. Konieczny (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka. Moralne problemy bezpieczeństwa*, Kraków 2008, s. 44.

32 Wyrok NSA z dnia 26 maja 1999 r., II SA 806/99, LEX nr 46721; Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 18 października 2006 r., VI SA/Wa 1553/06, LEX nr 264553.

33 Wyrok NSA z dnia 27 maja 2009 r., II GSK 971/08, Legalis nr 231699.

34 *Twinning Light Project: „Strengthening the Polish Justice System”...*, s. 14–15.

35 *Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union*, EGLE, EEEI, October 2015, <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeei-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf> (dostęp 3.01.2019), dalej „Przewodnik”.

36 *Guide to Good Practices...*, dz. cyt., s. 29–35.

biegłego, jego obowiązki w stosunku do sędziego, do stron, do innych biegłych, do władz publicznych oraz zasady odnoszące się do wynagrodzenia biegłego.

Niewątpliwie z aprobatą należy odnieść się do wszystkich rekomendowanych kwestii godnych umieszczenia w kodeksie etyki biegłego. Pozwalają na znaczące podniesienie poziomu świadomości i wrażliwości moralnej biegłych oraz ułatwiają rozstrzygnięcie jego etycznych dylematów.

5. Podsumowanie

Podsumowując, należy podkreślić, że nadal aktualny pozostaje postulat jak najszybszego uregulowania obszaru funkcjonowania biegłych, a w szczególności systemu ich powoływania i weryfikacji kompetencji kandydatów na ekspertów. Konieczne jest rozwiązanie o randze ustawy o biegłych sądowych wraz z aktami wykonawczymi, które pozwoli na uporządkowanie kryteriów sprawdzających kwalifikacje biegłego. Wprowadzenie całościowej i spójnej regulacji zapewni pozyskanie do postępowań sądowych jak najlepszych biegłych, zarówno indywidualnych, jak i instytucjonalnych.

W Polsce istnieje także potrzeba opracowania wspólnych i jednolitych zasad etyki biegłego. Podkreślić należy, że obok kwalifikacji merytorycznych równie ważne są kwalifikacje etyczne eksperta. Biegły kompetentny to osoba, która łączy profesjonalizm, fachowość i umiejętności w danej dziedzinie wiedzy z zasadami właściwego postępowania. Kodyfikacja zasad etyki i dobrej pracy biegłego umożliwi ujednoczenie standardów zachowania, budowanie etosu biegłego oraz zagwarantuje uczestnikom postępowania, że opinię wykonała osoba bezstronna i obiektywna. Kodeks etyki biegłego powinien być zbiorem, który pomoże ekspertowi rozwiązywać problemy etyczne i będzie wskazywał wartości, na jakich ma się opierać opiniowanie.

Mając na uwadze poczynione w opracowaniu analizy, można rozważyć wprowadzenie do przygotowywanej ustawy o biegłych sądowych następujących rozwiązań:

1. Duże zróżnicowanie dyscyplin wiedzy, które mogą być wiadomościami specjalnymi, uniemożliwiające opracowanie jednakowych kryteriów co do wiedzy i doświadczenia kandydata, wymaga wprowadzenia systemu certyfikacji biegłych, polegającego

na sprawdzeniu stanu wiedzy kandydata w związku z wpisem na listę.

2. Wprowadzenie możliwości powołania przez prezesa sądu okręgowego komisji egzaminacyjnej, składającej się z biegłych z danej dziedziny opinowania, w celu przeprowadzenia merytorycznej i profesjonalnej oceny wiedzy i umiejętności praktycznych kandydata na biegłego.

3. Należałoby uwzględnić możliwość zwolnienia ze wskazanego wyżej egzaminu komisyjnego w odniesieniu do osób posiadających najwyższe kwalifikacje oraz doświadczenie w reprezentowanej dziedzinie.

4. Wprowadzenie obowiązku uzupełniania wiedzy z reprezentowanej przez biegłego dziedziny, który zapewni doskonalenie posiadanych kompetencji oraz wprowadzenie procesu tzw. recertyfikacji – sprawdzania w regularnych odstępach czasu jakości wydawanych opinii oraz zobowiązania do udziału w szkoleniach, kursach, seminariach itp. zarówno w dziedziny, w której opiniuje ekspert, jak i uregulowań prawnych dotyczących biegłego i wydawania opinii.

5. Umożliwienie zgłaszania przez samorządy zawodowe kandydatów na biegłych sądowych po przeprowadzeniu wewnętrznej weryfikacji ich kompetencji przez organizację zawodową i wydanie na tej podstawie tzw. rekomendacji, która umożliwi profesjonalną i merytoryczną ocenę wiedzy i umiejętności praktycznych kandydatów oraz związana będzie z wymogiem odbycia specjalistycznego szkolenia pod kierunkiem doświadczonych biegłych, przygotowującego do sporządzania opinii.

Bibliografia

Akty normatywne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1987).
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz.U., nr 15, poz. 133).
Zarządzenie nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 stycznia 2014 r. w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych (Dz.Urz. KGP 2014, poz. 7).
Zarządzenie nr 52 Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego z dnia 31 grudnia 2014 r. w sprawie Centralnej Ewidencji Ekspertów Opiniujących Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego

oraz określenia warunków niezbędnych do uzyskania wpisu do tej ewidencji (Dz.Urz. ABW z 2014 r., poz. 41).

Zarządzenie nr 114 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 16 listopada 2016 r. w sprawie trybu nadawania i weryfikacji uprawnień do wykonywania opinii kryminalistycznych w Straży Granicznej oraz sposobu i formy prowadzenia Rejestru Certyfikatów oraz Rejestru Ekspertów Kryminalistyki Straży Granicznej (Dz.Urz. KGSG z 2016 r., poz. 106).

Zarządzenie nr 1/2017 Dyrektora IES z dnia 30 stycznia 2017 r. w sprawie ustanawiania biegłych Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie (zarządzenie udostępnione autorce przez Instytut).

Literatura

- Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 21.07.2105 r., <https://nik.gov.pl>, (dostęp 9.09.2018).
- Girdwoyń P., *Opinia biegłego w sprawach karnych w europejskim systemie prawnym. Perspektywy harmonizacji*, Warszawa 2011.
- Grabowska B., Pietryka A., Wolny M., *Biegli sądowi w Polsce*, Warszawa 2014, s. 16 i n., https://beta.hfhr.pl/wp-content/uploads/2015/10/HFPC_PRB_biegli-sadowi_w_polsce.pdf (dostęp 9.09.2018).
- Hrehorowicz M., *Opinia biegłego w sprawach karnych gospodarczych i jej ocena sądowa*, Poznań 2013.
- Hrehorowicz M., *Weryfikacja kwalifikacji kandydatów na biegłych sądowych z dziedziny kryminalistyki na przykładzie analizy danych dotyczących biegłych sądowych wpisanych na listę prowadzoną przez Prezesa Sądu Okręgowego w Poznaniu*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, z. 1.
- Kompetencje biegłych sądowych – oczekiwania i kryteria oceny. Przegląd rozwiązań stosowanych w różnych państwach i systemach prawnych*, raport w ramach projektu „Forensic Watch” (2014–2015), <https://forensicwatch.pl> (dostęp 9.09.2018).
- Kopp I., *Kompetencje biegłego (w:) Biegły w sądzie*, IES Kraków 2005.
- Łukaszewicz A., *Projekt ustawy o biegłych sądowych jest gotowy*, „Rzeczpospolita” z dnia 12 września 2016 r.
- Ocena kompetencji biegłych sądowych. Oczekiwania i rekomendacje*, raport w ramach projektu „Forensic Watch”, Wydaw. Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015, <https://forensicwatch.pl> (dostęp 9.09.2018).
- Rojek-Socha P., *Biegli nadal problemem sądów – konieczne zmiany*, <https://prawo.pl> (dostęp 3.01.2019).
- Rybicki P., *Kompetencje biegłych sądowych – narzędzia oceny, ocena narzędzi*, „Krajowa Rada Sądownictwa” 2015, nr 3.
- Rybicki P., Pękała M., Karasek P., *Narzędzie do oceny kompetencji kandydatów na biegłych sądowych*, „Krajowa Rada Sądownictwa” 2016, nr 3.
- Twinning Light Project: „Strengthening the Polish Justice System” (PL/06/IB/JH/02/TL), Manual (sub-activity 2.1)*, https://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/ue_koop/Manual_Polen_pl.pdf (dostęp 9.09.2018).
- Waltoś S., *Opinie biegłych – na ostrym zakręcie w polskim procesie karnym (w:) Czapska J., Okrasa A. (red.), Bezpieczeństwo – policja – kryminalistyka. W poszukiwaniu wiedzy przydatnej w praktyce*, Kraków 2015.

Orzecznictwo

- Wyrok NSA z dnia 26 maja 1999 r., II SA 806/99, LEX nr 46721.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 18 października 2006 r., VI SA/Wa 1553/06, LEX nr 264553.
- Wyrok NSA z dnia 27 maja 2009 r., II GSK 971/08, Legalis nr 231699.